

Moc veřejného projevu

KREYTCHOVA, E., STALYANOVA, N.: *The Power of Public Speech*. Sofia: Paradigma, 2017. 221 s. ISBN 978-954-326-312-7.

Силата на публичната реч nebo také *Moc veřejného projevu*, jak by asi zněly názvy v bulharštině, resp. češtině, je vynikající vizitkou dlouholetého vědeckého bádání a zkušeností v oblasti vědy o jazyce obou jejích autorek – Eleny Krejčové a Nadeždy Staljanovové.

Dr. Elena Krejčová pracuje na Masarykově univerzitě v Brně. Její vědecký zájem se soustředí na oblast srovnávací slovanské jazykovědy, psycholingvistiky, sociolingvistiky, paleoslovenistiky, teorie a praxe překladu a v neposlední řadě na výuku bulharského jazyka jako cizího. Tento svůj zájem vtělila do řady odborných publikací a specializovaných slovníků. Pracuje rovněž jako soudní tlumočnice bulharského jazyka.

Doc. dr. Nadežda Staljanovová pracuje na Sofijské univerzitě sv. Klimenta Ochridského v Sofii, její odborný zájem se soustředí především na lexikologii (bulharskou, ale i polskou – často ve srovnávacím aspektu), vědecky se ovšem zabývá i různými podobami veřejných projevů, politickým jazykem, jazykovou metaforou. Je autorkou desítek vědeckých článků, zakladatelkou a dlouhodobou ředitelkou Centra pro analýzu politického a žurnalistického jazyka.

V předmluvě se říká, že v knize jsou pojmenovány problémy z nejrůznějších oblastí, v nichž je společenský život spjat s veřejným jazykovým projevem – legislativa, vývoj společnosti, agrese a verbální agrese, mezilidská komunikace na internetu, politická korektnost, mediální politiky. Autorky se dotýkají problémů, jež mají složitý a interdisciplinární charakter a které jsou předmětem odborného zájmu řady věd – např. definování jazykové agrese v rámci obecně chápané agrese coby problému psychologického; politika bulharských sdělovacích prostředků v kontextu evropské praxe a legislativy; specifika online komunikace prizmatem tzv. jazykové netikety – zda se podřizuje pravidlům a normativním textům nebo ne; fungování politicky korektního lexikonu v současné bulharské společnosti aj.

V kapitole *Agrese a jazyková agrese* se autorky soustřeďují na hlavní projevy agrese v naší současné společnosti, přičemž současně nastolují otázku nezbytnosti stanovit „komplex teoreticko-praktických úkolů za účelem poukázat na nejdůležitější principy efektivních společenských vztahů a na praxi ohledně paradigmat tolerančních modelů komunikačního efektu na členy dané společnosti“. Proto je problematika verbální agrese a jazykové manipulace, jakož i hledání optimálních forem efektu tolerantního jazykového projevu v protikladu k jazykovému násilí v centru předkládaného výzkumu.

Přínosným prvkem v této kapitole je zkoumání jazykové agresivity nejen ve smyslu pozornosti na verbální jednotky, ale také pokud jde o prosazování mluvčího a „jeho verbálního (obecněji komunikativního) chování, odmítání dialogu, neschopnosti naslouchat partnerovi v diskusi“.

Kapitola *Jazyková agrese, jazyk nenávisti a svoboda slova* je věnována svobodě slova jakožto jedné ze základních charakteristik demokratické společnosti. Uvádí se, že svoboda slova nezahrnuje jen práva, ale také řadu povinností (Evropská konvence o lidských právech). Analyzovány jsou tu i postoje bulharské legislativy vztahující se k omezování svobody slova. Novátorsky se tu věnuje zvláštní pozornost fungování jazyka nenávisti jakožto jednoho z prvků tzv. zločinů z nenávisti motivovaných předsudky nebo jinými podněty.

Kapitola *Společnost, jazyk veřejného projevu a média* se dělí na tři podkapitoly, v nichž se zkoumá role sdělovacích prostředků coby komunikační mechanismus při formování moderní veřejné sféry a jejích transformací. Autorky činí zobecnění principů „dobré a kvalitní žurnalistiky“ a taktéž etického kodexu novinářů, přičemž analyzují i mechanismy mediální samoregulace v kontextu svobody médií. Pozornost se soustředí též k normativnímu zakotvení svobody slova, zdůrazňuje se nutnost nepřítomnosti cenzury v médiích.

Myšlenky této kapitoly jsou rozvedeny i v následující – *Člověk, média a virtuální prostředí*, věnované komunikacím, technologickým a informačním inovacím jakožto prostředku osobních vztahů individualit ve společenství. Úvahy o základních analyzovaných otázkách pokračují v kapitolách *Internetová svoboda a jazyk nenávisti online* a *Vyjadřování osobních názorů online – svoboda nebo omezení*. Jsou orientovány na svobodu slova a jazyk nenávisti v kyberprostoru a na mechanismy regulace a omezování verbální agrese uživatelů mediálních online produktů. V hrubých rysech je tu naznačen další přínosný moment posuzovaného hlubokého a inovativního výzkumu, a to různost politických přístupů vůči agresi na jednotlivých online médiích, jejich explikace a formulace. Závěry jsou postaveny na postřezích z analýz bulharských online informačních portálů, tiskových agentur a elektronických verzí deníků.

V kapitole *Internet – místo svobodného vyjadřování názorů nebo politické korektnosti* se analyzuje jedenáct bulharských internetových fór spojujících uživatele na základě zájmů. Odborný zájem badatelek je naměřen na tu část pravidel diskusních fór, které se týkají jazykové etikety v online komunikaci. Jako všeobecná tendence se tu rýsuje nepřipouštění a sankcionování jazyka nenávisti a rovněž kategorický zákaz hrubých projevů a vulgárního jazyka.

Na politickou korektnost jakožto způsob výstavby stálých modelů verbálního chování je zaměřena kapitola *Slova a myšlenky v okovech, nebo na svobodě?* Vědecká pozorování autorek se tu koncentrují na tzv. politicky korektní výrazivo, které vytváří specifickou řečovou etiketu obsahující celou řadu doporučených, resp.

nepřípustných lexémů. Pokračováním této kapitoly je následující – *Jíme malé černoušky? (lingvistické expertizy pro dva soudní případy)*, kde se analyzuje praktická stránka problematiky tzv. politicky korektního výraziva v rámci dvou soudních případů, k nimž byla sofijská spoluautorka knihy přizvána coby soudní znalec a požádána o lingvistický posudek. Reálná soudní praxe popsaná v knize ukazuje, že „ve veřejnosti se vyvíjí specifická citlivost k politicky korektnímu vyjadřování“. Tento typ vyjadřovacích jazykových prostředků, jak autorky zjišťují, není v různých kulturách co do své struktury a sémantiky ani univerzální, ani homogenní.

Na druhou stranu autorky pozorují jisté dynamické procesy v lexikálním systému, čehož projevem je tzv. politicky korektní jazyk. V důsledku této dynamiky autorky připouštějí, že po určité době (přibližně několika let) může dojít k potřebě revize jejich tvrzení „v závislosti na změnách v konotacích a preferencích společnosti“.

Poslední kapitola – *Síla jazyka prizmatem Hollywoodu a lingvistiky* – si všímá vybraných lingvistických teorií, jež se objevily ve filmu *Arrival* (2016, v české distribuci jako *Příchozí*, v bulharské *Първи контакт*). V kapitole jsou přiblíženy reakce lingvistů i laiků ohledně základních aspektů lingvistické teorie, která byla ve scénáři filmu ztvárněna. Tato část knihy nenabízí hotové odpovědi, ale vykládá filmem a k veřejné debatě nastolená témata a otázky.

V tomto kontextu – totiž nedávat odpovědi ani nenabízet hotová řešení – autorky knihy *The Power of Public Speech* vysvětlují i cíle svého bádání – poukázat na základní otázky současné společnosti a na tendence ve vývoji jazyka.

Na knižní trh se tak konečně dostaly výsledky zevrubného a moderního jazykovědného výzkumu, které bychom popsali jako kvalitativně nový přístup k aktuálním problémům veřejného projevu spojeného se současnou sociolingvistickou situací. Autorky tu demonstrují bohatou odbornou zkušenost, která se projevila ve zdařilém strukturování analyzovaných otázek.

Elena Chadžieva — Venera Bajčeva